

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 32.019.5

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v044.2023.15>

І. М. Андросчук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0566-0676>

кандидат політичних наук, доцент

кафедри міжнародних відносин

Рівненського державного гуманітарного університету

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У статті досліджується динаміка впливу чеських засобів масової інформації на громадську думку щодо російсько-української війни. Аналіз охоплює ключові етапи, включаючи анексію Криму, війну на сході України та широко-масштабну війну після вторгнення Російської Федерації. У дослідженні підкреслюється трансформаційна роль медійних нарративів, визнається перехід чеських засобів масової інформації від проросійської позиції до рішучої проукраїнської. Ця трансформація розглядається через призму суспільних настроїв, висвітлення у ЗМІ та ключових подій, виявляючи взаємозв'язок між впливом засобів масової інформації та колективним сприйняттям.

Це дослідження заглиблюється у багатограний вплив чеських засобів масової інформації на громадську думку щодо російсько-української війни. Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що засоби масової інформації мають значний вплив на суспільне сприйняття, формуючи таким чином ставлення, цінності та реакції. Колективне сприйняття може бути предметом маніпуляцій на рівні окремих індивідів або ж суспільства.

Метою цієї статті є здійснення комплексного аналізу еволюції ролі засобів масової інформації у формуванні громадської думки щодо російсько-української війни, простежити перехід від проросійської позиції до рішучого проукраїнського нарративу, а також дослідити ключові моменти та динаміку, що вплинули на цю трансформацію.

Вклад основного матеріалу. У сучасну епоху засоби масової інформації (ЗМІ) є потужною і впливовою силою, що формує і спрямовує колективне сприйняття суспільства. Основними аспектами впливу ЗМІ на суспільну свідомість є вплив на потреби населення, зміна свідомості через повторення певної інформації та зменшення особистого простору, де люди залишаються поза

впливом реклами чи цільових повідомлень. При цьому ЗМІ часто володіють глибоким розумінням того, які новини потрібні людям, часто перевершуючи в цьому відношенні самих людей. Вони мають значний вплив, здійснюючи значний контроль над суспільною свідомістю, оскільки люди можуть без особливих зусиль знаходити новини, що відповідають їхнім інтересам, лише кількома натисканнями клавіш на смартфоні.

На думку В. В. Карлової, для донесення інформації до громадськості засоби масової інформації використовують різні механізми та стратегії, такі як навіювання, переконання, психічне зараження, техніки переконання, захоплення аудиторії та аргументація. Важливо визнати, що численні медіа-технології, попри їхню ефективність, можуть вважатися неетичними та неналежними. Крім того, необхідно визнати, що засоби масової інформації, позбавлені незалежності, завжди є власниками і спонсорами, кожен з яких переслідує власні цілі та інтереси. [33] Зважаючи на необхідність конкретизації об'єкта досліджень звернемося до визначення поняття «засоби масової інформації». Слід зазначити, що чеське законодавство прямо не визначає таку дефініцію, як і українське. Найбільш наближене визначення можемо знайти у ч. 3 ст. 1 Закону Чеської Республіки «Про регулювання реклами та про внесення змін і доповнень до Закону № 468/1991 Зб. про функціонування радіо- та телевізійного мовлення зі змінами», яка в контексті реклами визначає, що до засобів масової інформації можуть належати періодичні друковані та неперіодичні видання, радіо- та телевізійне мовлення, аудіовізуальні медіа-послуги, послуги платформи для обміну відеозаписами, аудіовізуальною продукцією, комп'ютерними мережами, носіями аудіовізуальних творів, плакатами та листівками. [30]

На думку автора, таке визначення відображає найбільш точно позицію щодо розуміння засобів масової інформації як у науковій спільноті, так

і серед громадськості, що зумовлює доцільність здійснення дослідження у контексті визначення чеського законодавця. У контексті російсько-української війни дослідники виділяють 3 основні етапи:

- Анексія Криму (лютий-березень 2014 року) – військове вторгнення російських військ до Криму, що призвело до початку тимчасової окупації півострова Росією 20 лютого 2014 року.

- Війна на сході України (квітень 2014 року – 23 лютого 2022 року) – створення так званих Донецької та Луганської «народних республік» російськими спецслужбами під виглядом «народних» протестів.

- Широкомасштабна війна (24 лютого 2022 року – дотепер) вторгнення Росії в Україну після тривалого нарощування військової присутності та визнання Росією своїх утворень «ДНР» і «ЛНР» незалежними державами. [17]

Слід зазначити, що висвітлення різних етапів війни в чеських ЗМІ суттєво відрізнялось протягом усього періоду. Одним із перших на ситуацію в Криму відреагувало державне чеське телебачення (Česká televize), яке 20 лютого 2014 року у статті з бурхливим заголовком «Період напіврозпаду? Крим не виключає виходу зі складу України» повідомило про те, що проросійське керівництво Криму не виключає можливості відокремлення від України на тлі ескалації напруженості з посиланням на голову кримського парламенту Володимира Константинова. При цьому значна увага була приділена проросійським наративам, підкреслюючи минуле Криму у складі Росії до 1954 року. Медіа висвітлювало звернення Константинова до президента Росії Путіна за захистом та підкреслило невизначеність щодо майбутнього України в її нинішньому вигляді. Продовження проросійської позиції з боку Česká televize знайшло своє місце і в подальших статтях на тематику Криму. [19]

21 лютого 2022 року була опублікована стаття «Назад в обійми Росії? Крим хоче скасувати свою передачу Україні». У матеріалі йшлося про розгляд Кримським парламентом можливості скасування рішення 1954 року про передачу Криму до складу України, посилаючись на побоювання щодо можливого розпаду України. При цьому підкреслювалась конфронтація між позицією голови Кримського парламенту Володимира Константинова (прихильник відокремлення) та головою уряду Криму Анатолія Могильова (прихильник територіальної цілісності). [32]

01 березня 2014 року чеський медіа-ресурс Lidovky.cz опублікував статтю у якій назвав анексію Криму кризою та порівняв її з діями Гітлера перед захопленням Чехословацьких Судет. Основна увага автора приділялась зображенню Росії як захисника етнічних росіян в Україні та

застереженням про можливість нової холодної війни, якщо Росія вдасться до подальших військових дій. Неоднозначна стратегія Путіна викликала занепокоєння на тлі прогнозів щодо зміцнення кордонів України з боку НАТО. Зважаючи на це ЗМІ повідомляло про посилення міжнародної напруженості у зв'язку з перевіркою військової готовності Росії. При цьому чеський медіа-ресурс висловлював занепокоєння щодо виконання зобов'язань за Будапештським меморандумом 1994 року у відповідь на «кризу». [12]

Протягом березня здійснювались підготування до незаконного референдуму щодо статусу Криму, який відбувся 16 березня 2014 року. За результатами фальсифікації референдуму 96.77 % підтримали «возз'єднання» з Російською Федерацією. [35] Уже 18 березня 2014 року між президентом Росії Володимиром Путіним та представниками самопроголошеної адміністрації Криму був підписаний відповідний договір про прийняття Криму до складу Росії. [14] Після кількох днів запеклих дискусій парламент Чеської Республіки 25 березня 2014 року все ж прийняв резолюцію по Криму у якій засудив анексію та визнав її порушенням міжнародного права. [26] Реакція засобів масової інформації була доволі неоднозначною. Уже згадане Česká televize 18 березня 2014 року опублікувало статтю в якій приділило більше уваги міркуваннями щодо наслідків виключення Росії з G8 та накладених санкцій, ніж факту незаконної анексії півострову, що вкотре продемонструвало проросійську позицію державного медіа Чеської Республіки на початку російсько-української війни. [22] Інше видання Idnes 21 березня 2014 року опублікувало новину про анексію, згадавши про наміри представників України та Росії подавати позови до суду про фінансові компенсації. Жодного засудження анексії чи згадки про незаконність з боку чеського медіа не було. [13] 27 березня 2014 року медіа-ресурс Ecomia, a.s. нерішуче повідомило про засудження анексії Криму з боку Організації Об'єднаних Націй (100 голосів – «за», 11 – «проти», 58 – «утримались»), згадавши про те, що в Російській Федерації вважають це моральною перемогою, оскільки очікували на більш жорстку реакцію світу. Переважна частина статті була присвячена питанням виборів в Україні та нового кредитного траншу від Міжнародного валютного фонду. [1]

Деякі ЗМІ публікували відверто проросійські матеріали у яких заявляли про підтримку анексії Криму. Видання Reflex.cz 15 березня 2014 року опублікувало матеріал у якому висловлювало занепокоєння щодо зростання кількості громадян, які почали симпатизувати російському імперіалізму. Справедливо відзначити, що Reflex.cz продемонстрували уривки з публікацій громадян держави, які висловлювали власну ненависть

до Америки, Європейського Союзу, лібералів та євреїв, однак, зрештою, засудили такі дії/ [10]

Czech Free Press 18 березня 2014 року виступило з критикою ЄС і США за їхню участь в Україні, звинувачуючи їх у підтримці фашистів і нацистів. Такі висловлювання свідчать про упереджене ставлення до дій Заходу, ставлять під сумнів демократичні принципи ЄС і США та висловлюють занепокоєння щодо можливості Третьої світової війни, покладаючи провину на західні держави. [17]

Системний аналіз позиції чеських ЗМІ у перший місяць війни свідчить про дещо проросійську позицію щодо анексії Криму. Медіа-ресурси наголошували на історичних зв'язках, висвітлюючи суперечливі погляди кримського керівництва. У більшості випадків новинні ресурси не виступали з критикою анексії, а повідомляли про неї «з сторони», ігноруючи факт порушення міжнародного права. На думку автора, така політика була цілеспрямованою для того, щоб сформуванню у чеського суспільства байдужість до протизаконної діяльності Росії, акцентуючи увагу на можливих економічних та політичних наслідках. Доволі показовим є і той факт, що жоден медіа-ресурс не вжив слово «війна» при публікації власних матеріалів.

Дослідження журналістів, проведені у березні 2014 року демонструють, що російська пропаганда змогла досягнути часткового успіху. Поширення російських наративів через чеські ЗМІ та онлайн-платформи, вплинуло на те, що деякі чехи сприймали Путіна як миротворця, а українців – негативно. Вплив таких статей призвели до применшення у свідомості громадян Чеської Республіки значення анексії Криму, жорсткої критики Заходу, сприяючи поляризованому сприйняттю конфлікту в Україні. [34]

Додатковим підтвердженням впливу ЗМІ на формування суспільної думки серед громадян Чеської Республіки слугують і результати анкетування, проведеного у березні 2014 року Центром дослідження громадської думки Інституту соціології Академії наук. Згідно з ними 64 % населення активно стежили за подіями в Україні, відзначивши їх як кризову зовнішньополітичну подію десятиліття. Попри це значній частині громадян було важко сформуванню чітку думку або зайняти рішучу позицію з цього питання. На думку чеських громадян, дане питання найбільше потребує залучення ООН (55 %), лише 47 % відзначило, що Європейський Союз повинен долучитись до вирішення ситуації. За активну участь Чехії в підтримці України виступили лише 14 % респондентів. [20] Помітні зрушення у сприйнятті чеських медіа спостерігаються уже під час другого етапу війни у квітні 2014 року, коли стало зрозуміло, що Росія не збирається

зупинитись на анексії Криму, однак висвітлення в ЗМІ новин з України залишалось змішаним, часто з прихильністю до Російської Федерації. 12 квітня 2014 року медіа-ресурс Ecomotia a.s. назвав бойовиків, які захоплювали урядові будівлі у Слов'янську та Краматорську проросійськими сепаратистами. [29] 13 квітня 2014 року видання Blesk.cz використали слово «війна» для опису подій, які розгортались на сході України. У своїй статті вони зазначали, що український спецназ розпочав операцію проти сепаратистів у Слов'янську. Особливої уваги заслуговує і те, що офіційно Україна оголосила про статус Антитерористичної операції, відповідно до указу Президента України № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»». [36] Зважаючи на це, редакція Blesk.cz використала власне визначення до подій в Україні, спираючись на наявну у них інформацію. [27]

18 квітня 2014 року медіа-ресурс Ecomotia, a.s. опублікував матеріал «Пропаганда про Україну. Один конфлікт, дві правди» у якому повідомив про наявність двох пропагандистських поглядів на «конфлікт» з боку його сторін. У той же час автор статті детально висвітлив точку зору Російської Федерації, врахувавши погляди керівництва держави-агресора, однак цілковито ігноруючи українську точку зору. Таким чином читачі ресурсу змогли отримати опис подій лише у парадигмі держави-агресора, що потенційно могло вплинути на негативне сприйняття України.

Окремі уваги заслуговують і заяви колишнього президента Чеської Республіки Мілоша Земана. 5 вересня 2014 року він назвав війну в Україні громадянською, заперечував вторгнення Росії та участь її збройних сил. [28]

26 вересня 2014 року Мілош Земан заявив про необхідність зняти санкції з Російської Федерації, применшивши значення «кризи» в Україні. [31] У листопаді 2014 року лідер Чеської Республіки у інтерв'ю російського медіа зазначив наступне: «Ми не повинні займатися жодними мріями про підтримку, в тому числі й про економічну підтримку України, тому що в умовах громадянської війни економічна підтримка – це повна нісенітниця» [2]. Аналогічні заяви у дусі російських наративів продовжувались з боку Мілоша Земана і надалі, хоча й супроводжувались критикою з боку чеських активістів. Ключовий момент полягав у тому, що представники уряду та парламенту утримувались від негативних висловлювань в адресу президента, а обурення суспільства було незначним. Подальші статті під час «гібридної» війни на Донбасі також свідчать про незначеність у сприйнятті ЗМІ Чеської Республіки

російсько-української війни. У статті від 2 грудня 2014 року, транслюючи слова прем'єр-міністра Словаччини Роберта Фіцо, Česká televize цитували «Дуже ймовірно, що в Україні вибухне військовий конфлікт, і в цьому випадку постраждає Словаччина. Я говорю про прямий військовий конфлікт. Я не говорю про російсько-український конфлікт, а про великий конфлікт». Таке відображення у медіа демонструє, що попри декілька місяців протягом яких тривали запеклі бої, європейські політики та їхні ЗМІ все ще не вважали ці події війною, чи навіть значним конфліктом, що у свою чергу зумовлювало і ставлення суспільства. [8] Негативне ставлення до України в контексті російсько-української війни відобразилось і у матеріалі Lidovky.cz від 8 червня 2015 року. У ньому медіа-ресурс повідомив про чесько-словацький підрозділ, який діяв на сході України у складі інтернаціональної бригади самопроголошеної Донецької народної республіки, займаючись диверсійною та розвідувальною діяльністю. Підрозділ складався з чотирьох чехів і чотирьох словаків. Мотивами участі були побудова кар'єри в армії, відраза до споживацтва і почуття обов'язку захищати російське населення. Показовим фактом у контексті цієї статті є те, що у ній видання висвітлювало для аудиторії історію підрозділу, який обрав сторону агресора таким чином, схилиючи читачів до прихильності ворогу України. [15]

Більш позитивне ставлення до України у чеських ЗМІ почало простежуватись у 2016-17 роках. У жовтні 2016 року медіа-ресурс Idnez.cz, який до цього висвітлював більш проросійську позицію, повідомив про запуск чеської версії веб-порталу StopFake.org, спрямованого на перевірку фактів та протидію дезінформації про події в Україні. Портал StopFake, який був запущений в Україні у 2014 році після Анексії Криму, поширився на різні країни, а чеськомовна версія стала дев'ятою за рахунком. Ціль проекту полягала у розвінчуванні тверджень, пов'язаних з Україною, з метою підвищення обізнаності про російську пропаганду та підвищення медіаграмотності в Чеській Республіці. На думку автора, запуск такого проекту в державі став офіційним визнанням того, що Чеська Республіка та її громадяни значною мірою були під впливом фейкових новин російської пропаганди у перші роки війни. [4]

З цього моменту серед чеського суспільства прискорилося посилення проукраїнських позицій. Уже в червні 2017 року ЗМІ повідомляли про висунуті звинувачення для першого чеха, який воював на боці сепаратистів в Україні. [18] Іншим прикладом позитивної динаміки серед чеського суспільства слугує ситуація в суспільстві щодо скандальних заяв Мілоша Земана. У 2017 році, виступаючи перед Парламентською Асамблеєю Ради Європи він заявив, що вважає Крим «фак-

том, що здійснився» і закликав до діалогу про компенсацію або у фінансовій формі або через нафту або газ. [3] Після цієї заяви уряд та парламент Земана виступив з критикою в його адресу, стверджуючи, що така позиція не відповідає зовнішній політиці Чеської Республіки. [16]

Подальша риторика чеських ЗМІ уже була явно проукраїнською. Навіть державне Česká televize у статті, присвяченій Паризьким переговорам у форматі Нормандської четвірки в грудні 2019 року використало термін «війна» до подій на Сході України, зазначивши, що в ній беруть участь російські бойовики та донбаські сепаратисти. Території Донецької та Луганської області було окреслено як тимчасово окуповані, що відповідало юридичному статусу, впровадженому в Україні. [25]

Позитивна динаміка відбулась також і в сприйнятті чеським суспільством України. Згідно з результатами анкетування проведеного у листопаді-грудні 2021 року Центром дослідження громадської думки Інституту соціології Академії наук щодо симпатії громадян окремим країнам, Україна продемонструвала найвищий показник за всі роки незалежності. Слід зазначити, що такий рівень прихильності зростає у той час, як рівень прихильності чехів до Росії знижується. Для прикладу, після року війни, індекс прихильності до Росії складав 27, України – 24, у той час, як в 2021 для України він склав 37, для Росії знизився до 25 (див. Таблиця 1).

Зважаючи на це, станом на початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року Україна мала історично високий рівень симпатій з боку громадян Чехії.

Після розгортання широкомасштабного вторгнення чеські ЗМІ висвітлювали діаметрально протилежну позицію порівняно з анексією Криму. 24 лютого 2022 року Мілош Земан звернувся до держави, зазначивши, що Росія вчинила злочин проти миру, закликавши «ізолювати божевільних». [21] Численні медіа-канали держави опублікували проукраїнські статті, у яких спростовували міфи російської пропаганди. Видання Deník.cz повідомляючи про події у Києві 25 лютого 2022 року зазначило неправдивими заяви Кремля про те, що удари завдаються виключно по державній військовій інфраструктурі. [5]

27 лютого 2022 року Echo24.cz з посиланням на прем'єр-міністра Петра Фіала повідомило про новий пакет військової допомоги від Чеської Республіки. При цьому чеська влада через довгих 8 років визнала війну в Україні війною Європи: «Україна – це поле бою, ми воюємо». [6] Окремим доказом прихильності та нового сприйняття російсько-української війни стала стаття iRozhlas від 27 лютого 2022 року, у якій мова йшла про особливості з дітьми про війну в Україні. При цьому

Таблиця 1

Симпатія чеських громадян до окремих країн – часове порівняння 1991-2021 рр.

	1991	1995	2001	2010	2013	2015	2016	2017	2019	2021
Словаччина	-	64	83	84	87	89	86	83	86	88
Австрія	68	82	62	66	73	74	74	66	74	80
Франція	-	86	81	72	81	73	69	59	65	71
Великобританія	-	80	69	68	75	70	67	66	63	69
Угорщина	21	41	63	41	53	61	58	45	58	67
Польща	18	44	67	57	50	60	53	45	55	65
Німеччина	49	48	53	52	54	50	50	41	48	59
США	67	75	54	56	60	50	47	41	48	52
Україна	-	31	24	17	20	24	22	19	22	37
Ізраїль	-	-	26	16	20	17	18	21	21	38
Туреччина	-	-	-	-	31	15	14	12	16	26
Росія	22	24	26	23	23	27	26	20	21	25
Китай	-	-	23	16	13	26	20	15	15	21

Джерело: складено автором на основі [24]

поширювалась позиція про необхідність розвінчування міфів російської пропаганди та використання надійних джерел. У такому образі відзеркалюється довіра чеської спільноти до нашої держави та більш чітке зайняття проукраїнської позиції. [9] Прихильність чеського суспільства виражалась у численних мітингах на підтримку України, послідовній політиці держави з питань захисту біженців та проукраїнському висвітленню подій у ЗМІ. У комплексі такі дії лише забезпечили покращення громадської думки у Чеській Республіці. У жовтні 2022 року Denik.cz опублікувало статтю під назвою «Ми не такі як словаки», у якій повідомило про результати анкетування серед аудиторії, зауваживши, що 75.1 % респондентів бажають перемоги Україні, 15.9 % – Російській Федерації, 9 % – утримались. Зазначена стаття стала відповіддю словацькому суспільству, де результати анкетування засвідчили, що більшість опитуваних бажають перемоги Росії. [11]

Опитування, проведені у липні 2023 року виданням Esonomia, a.s. також засвідчили, що понад 54 % громадян Чеської Республіки бажають перемоги Україні, у той час, як 7 % – Росії. Щоправда, аналіз результатів анкетування свідчить про значну кількість прихильників сценарію тимчасового миру з можливою ескалацією у майбутньому – 26.7 %, що, на думку автора, вказує на можливу втому від тривалої війни та підтримки України. На оцінку конфлікту вплинув також рівень освіти. Особи, які закінчили школу без отримання атестату, демонструють найбільшу підтримку Росії. Цікавою закономірністю, що серед цієї групи менше половини висловлюють надію на перемогу України. І навпаки, студенти демонструють найсильнішу підтримку країни, на яку напали. Серед усіх опитаних груп студенти найменше схильні бажати перемоги Росії. [23] Системний аналіз свідчить, що протягом остан-

ніх років позиція чеських ЗМІ є чітко проукраїнською і характеризується однозначним і відвертим висвітленням російсько-української війни. Прагнення ЗМІ до підтримки України відображається в їхньому висвітленні новин, де спостерігається послідовний проукраїнський наратив. Впливова роль ЗМІ у формуванні громадської думки щодо російсько-української війни підкреслюється узгодженістю їхнього висвітлення з позицією підтримки України серед чеського суспільства.

Висновки. У сучасну епоху засоби масової інформації є могутньою силою, що впливає на колективні уявлення в суспільстві. Цей вплив є багатограним, формуючи суспільні потреби, змінюючи свідомість через повторювану інформацію та зменшуючи особистий простір. Незважаючи на глибоке розуміння суспільних запитів, ЗМІ часто мають значний контроль над суспільною свідомістю, орієнтуючи індивідів на новини, що відповідають їхнім.

Аналізуючи російсько-українську війну в чеських ЗМІ, можна виокремити кілька етапів: анексія Криму, війна на сході України та широкомасштабна війна. Варто зазначити, що висвітлення подій у ЗМІ на цих етапах суттєво відрізнялося. Початкова реакція демонструвала проросійську позицію щодо Криму, що знайшло своє відображення у проросійських наративах, історичних зв'язках та економічних наслідках, применшуючи порушення міжнародного права. Ця тенденція, у поєднанні з публікацією деякими ЗМІ відверто проросійських матеріалів, продемонструвала частковий успіх російської пропаганди у формуванні чеського сприйняття.

Зрушення у сприйнятті ЗМІ відбулися у 2016-17 роках, коли з'явилася чеська версія StopFake.org, покликана протидіяти дезінформації про Україну. До 2021 року громадська симпатія до України досягла історичного максимуму, що свідчить про позитивну трансформацію. Зокрема,

проукраїнська позиція ЗМІ набрала обертів під час повномасштабного російського вторгнення у 2022 році. Медіа, включно з державними каналами, прийняли проукраїнський наратив, спростовуючи російську пропаганду та зосередившись на підтримці підтримуючи України. Суспільна думка, відображена в опитуваннях, вказувала на переважну симпатію Україні, що свідчить про значні зміни у сприйнятті війни чеським суспільством. Протягом усієї російсько-української війни чітко простежується поступова еволюція висвітлення ЗМІ Чеської Республіки новин з боку проукраїнської позиції. Впливова роль ЗМІ у формуванні громадської думки в поєднанні зі зміною суспільних настроїв висвітлює динамічну взаємодію між медійними наративами та колективним сприйняттям, підкреслюючи ключову роль ЗМІ у формуванні громадської думки під час російсько-української війни.

Література

1. Aktuálně.cz. OSN odsoudilo anexi Krymu, Rusko mluví o morální výhře | Aktuálně.cz. Aktuálně.cz – Víte, co se právě děje. URL: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/zive-rusko-ukrajina-konflikt-krym/r~e871de1ab58511e387f2002590604f2e/> (дата звернення: 19.10.2023).
2. Albertov 2014: Dav Zemana vypískal a v zduchem létala vajíčka. ČT24 – Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR – Česká televize. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1008985-albertov-2014-dav-zemana-vypiskal-a-vzduchem-letala-vajicka> (дата звернення: 22.10.2023).
3. Анexe Krymu je hotová záležitost. Rusko by ji mohlo kompenzovat penězi nebo plynem, řekl Zeman. iROZHLAS. URL: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/anexe-krymu-je-hotova-zalezitost-rusko-ji-mohlo-kompenzovat-penezi-nebo-plynem_1710101341_pj (дата звернення: 23.10.2023).
4. Česká verze „StopFake“ vyvrací dezinformace o dění na Ukrajině – iDNES.cz. iDNES.cz. URL: https://www.idnes.cz/zpravy/nato/vyvraci-dezinformace-o-ukrajine.A161019_064115_zpr_nato_inc (дата звернення: 22.10.2023).
5. ČTK L. R. R. M. R. Rusko napadlo Ukrajinu. Sabotéři pronikli do Kyjeva, Zelenskyj hlásí mobilizaci. Deník.cz. URL: <https://www.denik.cz/staty-mimo-eu/rusko-ukrajina-putin-vojenska-operace-20220224.html> (дата звернення: 24.10.2023).
6. Echo24. „Jsme ve válce.“ Fiala chce proti Rusku sankce „na hraně myslitelného“. Echo24.cz. URL: <https://echo24.cz/a/SW9ur/jsme-ve-valce-fiala-chce-proti-rusku-sankce-na-hrane-myslitelneho> (дата звернення: 23.10.2023).
7. EU a USA po boku fašistů na Ukrajině dali za pravdu komunistům. Czech Free Press. URL: <http://www.czechfreepress.cz/dalsi-blogy/eu-a-usa-po-boku-fasistu-na-ukrajine-dali-za-pravdu-komunistum.html> (дата звернення: 19.10.2023).
8. Fico: Pokud vypukne na Ukrajině válka, Slovensko bude velmi trpět. Česká televize. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1006698-fico-pokud-vypukne-na-ukrajine-valka-slovensko-bude-velmi-trpet> (дата звернення: 22.10.2023).
9. Jak mluvit s dětmi o válce na Ukrajině? Radiožurnál vysílá debatu s psychologem. iROZHLAS. URL: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/deti-informace-o-valce-na-ukrajine-jak-s-nimi-mluvit-dezinformace_202271900_mim (дата звернення: 23.10.2023).
10. JAN JANDOUREK: Český sliz v nejlepší formě: Putine, máte naši podporu!. Reflex.cz. URL: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/55218/jan-jandourek-cesky-sliz-v-nejlepsi-forme-putine-mate-nasi-podporu.html> (дата звернення: 19.10.2023).
11. Janko M. Nejsme jako Slováci. Vítězství ve válce přeje Rusku jen 16 procent čtenářů. Deník.cz. URL: <https://www.denik.cz/cesi-v-cislech/rusko-ukrajina-putin-valka-nazory-anketa-vitezstvi-vinik-ano-spd-20221012.html> (дата звернення: 24.10.2023).
12. Krize na Krymu připomíná Sudety před Mnichovem, píše v zahraničí | Svět | Lidovky.cz. Lidovky.cz. URL: https://www.lidovky.cz/svet/krize-na-krymu-pripomina-sudety-pred-mnichovem-pisi-v-zahranici.A140301_121553_ln_domov_vsv (дата звернення: 18.10.2023).
13. Krym je definitivně ruský, Putin anexi stvrdil svým podpisem – iDNES.cz. iDNES.cz. URL: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranici/rusky-prezident-vladimir-putin-podepsal-smlouvu-o-anexi-krymu.A140321_125222_zahranici_im (дата звернення: 19.10.2023).
14. LB.ua. Договір між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим. LB.ua. URL: https://lb.ua/news/2014/03/18/259848_dogovor_mezhdu_rossijskoj_federatsiey.html (дата звернення: 18.10.2023).
15. Na Donbasu působí česko-slovenská jednotka, říká Slovák. Prý provádí diverze | Svět | Lidovky.cz. Lidovky.cz. URL: https://www.lidovky.cz/svet/na-donbasu-pusobi-cesko-slovenska-jednotka-tvrdi-web-pry-provadi-diverze.A150608_200517_ln_zahranici_ele (дата звернення: 22.10.2023).
16. Odmítáme Zemanovy postoje, ozývá se z vlády. Prezidentovy výroky se dostaly i na program Senátu. iROZHLAS. URL: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/odmitame-zemanovy-postoje-ozyva-se-z-vlady-prezidentovy-vyroky-se-dostaly-i-na_1710111127_dp (дата звернення: 23.10.2023).
17. Poberezhets V. Healthcare crisis in Ukraine – worrying consequences of the Russian-Ukrainian war. Croat Med J. 2022. T. 63, № 4. С. 315–316. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9468730/> (дата звернення: 18.10.2023).
18. Policie obvinila prvního Čecha, který na Ukrajině bojoval na straně separatistů | Domov | Lidovky.cz. Lidovky.cz. URL: https://www.lidovky.cz/domov/policie-obvinila-prvniho-cecha-ktery-na-ukrajine-bojoval-na-strane-separatistu.A170611_190248_ln_domov_rev (дата звернення: 23.10.2023).
19. Poločas rozpadu? Krym nevyklučuje odtržení od Ukrajiny. Česká televize. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1047397-polocas-rozpadu-krym-nevyklucuje-odtrzeni-od-ukrajiny> (дата звернення: 18.10.2023).
20. Postoj české veřejnosti k dění na Ukrajině – březen 2014. URL: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1724/f9/pm140321.pdf (дата звернення: 20.10.2023).
21. Prezident Zeman k útoku na Ukrajinu: Rusko se dopouští zločinu proti míru. Šilence je nutné izolovat. iROZHLAS. URL: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/milos-zeman-prezident-rusko-ukrajina-valka-invaze-projev_202241107_ako (дата звернення: 24.10.2023).
22. Putin schválil připojení Krymu, skupina G8 se rozpadla. Česká televize. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1043143-putin-schvalil-pripojeni-krymu-skupina-g8-se-rozpadla> (дата звернення: 19.10.2023).
23. Štěpán V. Průzkum: Jak dopadne válka na Ukrajině? Jen malá část Čechů doufá ve vítězství Ruska | Aktuálně.cz. Aktuálně.cz – Víte, co se právě děje. URL: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/pruzkum-jak-dopadne-valka-na-ukrajine/r~91f56db02a04>

1eebe29ac1f6b220ee8/ (дата звернення: 24.10.2023).

24. Sympatie české veřejnosti k některým zemím – listopad/prosinec 2021. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR. URL: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5499/f9/pm220202.pdf (дата звернення: 23.10.2023).

25. Ukrajina a Rusko souhlasily v Paříži s příměřím do konce roku. Zásadní neshody trvají. Česká televize. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3000212-putin-zelenskyj-merkelova-a-macron-jednaji-o-rusko-ukrajinske-valce> (дата звернення: 23.10.2023).

26. Usnesení ke Krymu (25.03.2014). Logo Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. URL: <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=6212> (дата звернення: 18.10.2023).

27. Válka na Ukrajině: Střelba bez varování, vzbouřenci se kryjí civilisty. Blesk.cz. URL: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti/245642/valka-na-ukrajine-strelba-bez-varovani-vzbourenci-se-kryji-civilisty.html> (дата звернення: 21.10.2023).

28. Žádná invaze, zbytečné sankce, tvrdil Zeman. Ve Walesu mluvil jinak – iDNES.cz. URL: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zeman-o-rusech-na-ukrajine.A140905_114819_domaci_jw (дата звернення: 22.10.2023).

29. Zahraníči. Separatisté obsazují úřady, Kyjev přiletí podpořit Biden | Aktuálně.cz. URL: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/zive-sobota-ukrajina-rusko-krize/r~796ec3c4c22411e3b26d002590604f2e/> (дата звернення: 20.10.2023).

30. Zákon o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů : Zákon від 14.03.1995 р. № ч. 40/1995 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-40#f1592499> (дата звернення: 17.10.2023).

31. Zeman bagatelizoval krizi na Ukrajině. Zrušme sankce, vyzval rusky – iDNES.cz. URL: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zemanuv-projev-na-rhodosu.A140926_193843_domaci_wlk (дата звернення: 22.10.2023).

32. Zpět do ruské nárúce? Krym chce anulovat své předání Ukrajině. Česká televize. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1047240-zpet-do-ruske-naruce-krym-chce-anulovat-sve-predani-ukrajine> (дата звернення: 19.10.2023).

33. Карлова В. Вплив засобів масової інформації на формування української національної свідомості. 2013. URL: <https://web.archive.org/web/20131216021827/http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm> (дата звернення: 17.10.2023).

34. Кренців А. Чому дехто з чехів вважає Путіна «миротворцем», а українців – «бандерівцями». Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25305196.html> (дата звернення: 20.10.2023).

35. Підсумки референдуму: За входження Криму до складу Росії проголосували 96,77% виборців. Кореспондент. net. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3320437-pidsumky-referendumu-za-vkhodzhennia-krymu-do-skladu-rosii-proholosuvaty-9677-vybortsiv> (дата звернення: 19.10.2023).

36. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України" : Указ від 14.04.2014 р. № 405/2014. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886> (дата звернення: 21.10.2023).

Анотація

Андрощук І. М. Вплив засобів масової інформації Чеської Республіки на формування суспільної думки щодо російсько-української війни. – Стаття.

У статті представлено комплексний аналіз того, як чеські медіа впливали на суспільну думку на різних етапах російсько-українського конфлікту. Спочатку у статті простежуються витoki війни, починаючи з анексії Криму у 2014 році, потім конфлікту на сході України, і закінчуючи широкомасштабною війною, яка розпочалася з вторгнення Росії у 2022 році. Важливим аспектом цього дослідження є його фокус на еволюції медійних нарративів у Чеській Республіці. Спочатку чеські ЗМІ демонстрували проросійську позицію, що особливо проявилось під час анексії Криму. Цей етап був відзначений висвітленням, яке підкреслювало історичні зв'язки з Росією та применшувало порушення міжнародного права. Цікаво, що в цей період чеські ЗМІ також уникали використання терміну «війна», відображаючи більш нейтральний або байдужий підхід до подій, що розгортаються.

Однак приблизно у 2016-17 роках відбулися помітні зрушення, зокрема із запровадженням чеської версії StopFake.org, платформи, присвяченої розвінчуванню дезінформації про Україну. Ця зміна означає зростання обізнаності та реакції на російську пропаганду. До 2021 року серед громадян Чехії помітно зростає суспільна симпатія до України, що різко контрастує з попередніми роками конфлікту. Дослідження підкреслює роль засобів масової інформації у формуванні суспільних потреб та зміні свідомості за допомогою повторюваної інформації. Він вказує на значний контроль ЗМІ над суспільною свідомістю, часто розуміючи суспільні потреби краще, ніж самі люди. Обговорюється використання засобами масової інформації різних методів, таких як навіювання і переконання, визнаючи етичні дилеми, які можуть представляти ці методи. Системний аналіз статті виявляє чітку проукраїнську позицію останніх років, яка характеризується однозначним і прозорим висвітленням війни. Ця еволюція медійного нарративу тісно пов'язана зі зміною сприйняття в чеському суспільстві, демонструючи динамічну взаємодію між впливом ЗМІ та громадською думкою. Дослідження підкреслює значний вплив медіа на колективне сприйняття, особливо у формуванні ставлення до великих міжнародних конфліктів, таких як російсько-українська війна.

Загалом у статті робиться висновок, що медіа в Чеській Республіці пройшли трансформаційний шлях у висвітленні російсько-української війни. Від періоду проросійських нарративів та дещо байдужої позиції відбувся помітний перехід до рішуче проукраїнської позиції. Ця еволюція в перспективі ЗМІ відображає ширші зміни суспільних настроїв, ілюструючи потужну роль ЗМІ у впливі та формуванні громадської думки.

Ключові слова: Чеська Республіка, Україна, засоби масової інформації, російсько-українська війна, вплив медіа, еволюція поглядів, громадська думка.

Summary

Androshchuk I. M. The influence of the mass media of the Czech Republic on the formation of public opinion regarding the Russian-Ukrainian war. – Article.

The article presents a comprehensive analysis of how the Czech media influenced public opinion at different stages of the Russian-Ukrainian conflict. First, the article traces the origins of the war, starting with the annexation of Crimea in 2014, then the conflict in eastern Ukraine, and ending with the large-scale war that began with Russia's invasion in 2022. An important aspect of this study is its focus on the evolution of media narratives in the Czech Republic. Initially, the Czech media demonstrated a pro-Russian position, which was especially evident during the annexation of Crimea. This stage was marked by coverage that emphasized historical ties with Russia and downplayed violations of international law. Interestingly, during this period, the Czech media also avoided using the term "war", reflecting a more neutral or indifferent approach to the unfolding events.

However, around 2016-17, there were notable shifts, in particular with the introduction of the Czech version of StopFake.org, a platform dedicated to debunking disinformation about Ukraine. This change means an increase in awareness and reaction to Russian propaganda. By 2021, public sympathy for Ukraine had increased markedly among Czech citizens, which contrasted sharply with previous years of the conflict. The study highlights

the role of the media in shaping societal needs and changing consciousness through repetitive information. He points to the media's considerable control over public consciousness, often understanding societal needs better than the people themselves. The use of various methods by the media, such as suggestion and persuasion, is discussed, recognizing the ethical dilemmas that these methods can present. A systematic analysis of the article reveals a clear pro-Ukrainian position of recent years, which is characterized by unambiguous and transparent coverage of the war. This evolution of the media narrative is closely linked to the changing perceptions in Czech society, demonstrating the dynamic interaction between media influence and public opinion. The study highlights the significant influence of media on collective perception, especially in shaping attitudes towards major international conflicts, such as the Russian-Ukrainian war.

In general, the article concludes that the media in the Czech Republic have gone through a transformational path in covering the Russian-Ukrainian war. From a period of pro-Russian narratives and a somewhat indifferent position, there has been a noticeable transition to a decidedly pro-Ukrainian position. This evolution in the media perspective reflects broader changes in public sentiment, illustrating the media's powerful role in influencing and shaping public opinion.

Key words: Czech Republic, Ukraine, mass media, Russian-Ukrainian war, media influence, evolution of views, public opinion.